

УДК 373.21

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/28.208821>

Світлана ТЕСЛЕНКО,

orcid.org/0000-0003-3780-6641

викладач кафедри дошкільної освіти

Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського,

(Миколаїв, Україна) SvetlanaTeslenko@i.ua

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті проведено теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми формування моральної готовності дитини старшого дошкільника до навчання в школі засобами художньої літератури. Закцентовано на художній літературі як важливому засобі формування особистості дитини, розвитку мовлення, пам'яті, засобі естетичного та морального виховання дітей. Художня література впливає на формування моральних почуттів та оцінок, норм поведінки, на виховання естетичного сприймання та естетичних почуттів. Художня література сприяє виникненню в дітей саме емоційного ставлення до описаних подій, природи, героїв, персонажів літературних творів, до довоколишніх їх людей, до дійсності.

Охарактеризовано компоненти психологічної готовності дітей до школи, зацентовано на моральній готовності – здатності керуватися в реальному житті стійкими бажаннями і прагненнями, пов'язаними із соціальними нормами.

У висвітленні означеної проблеми розглянуто алгоритм організації роботи з текстом, за допомогою якого можна оцінити певну моральну ситуацію.

В умовах повсякденного поводження і спілкування його з дорослими, а також у практиці рольової гри в дитини-дошкільника формується суспільне знання багатьох соціальних норм, але це значення ще до кінця не усвідомлене дитиною і безпосередньо зливає з її позитивними і негативними емоційними переживаннями.

Перші етичні інстанції являють собою поки ще відносно прості системні утворення, що є зародками моральних почуттів, на основі яких надалі формуються вже цілком зрілі моральні почуття і переконання.

Готовність дитини до навчання у школі є найважливішим підсумком виховання і навчання дошкільника в закладі дошкільної освіти і в родині. Її зміст визначається системою шкільних вимог до дитини. Ці вимоги полягають у необхідності відповідального ставлення до школи та навчання, довільного управління своєю поведінкою, виконання розумової роботи, що забезпечує свідоме засвоєння знань, встановлення з дорослими і з однолітками взаємин, що визначаються спільною діяльністю.

Ключові слова: заклад дошкільної освіти, моральна готовність, навчання в школі, старші дошкільники, художня література.

Svitlana TESLENKO,

orcid.org/0000-0003-3780-6641

Lecturer of the Department of Preschool Education

V. O. Sukhomlinskyi National University of Mykolaiv

(Mykolaiv, Ukraine) SvetlanaTeslenko@i.ua

FORMATION OF MORAL READINESS OF THE SENIOR PRESCHOOL TO STUDY AT SCHOOL BY MEANS OF FICTION

The article presents a theoretical analysis of psychological and pedagogical literature on the problem of forming the moral readiness of an older preschool child to study at school by means of fiction. It is put on fiction as an important means of forming a child's personality, developing speech, memory, and a means of aesthetic and moral education of children. Fiction influences the formation of moral feelings and assessments, norms of behavior, and the formation of aesthetic perception and aesthetic feelings. Fiction contributes to the emergence of children's emotional attitude to the described events, nature, heroes, characters of literary works, to the people around them, to reality.

The article describes the components of children's psychological readiness for school, and focuses on moral readiness – the ability to be guided in real life by stable desires and aspirations related to social norms.

In the light of this problem, we consider an algorithm for organizing work with the text, which can be used to assess a certain moral situation.

In the context of everyday behavior and communication with adults, as well as in the practice of role-playing, a preschool child forms a public knowledge of many social norms, but this value is not yet fully realized by the child and is directly merged with her positive and negative emotional experiences.

The first ethical instances are still relatively simple system formations that are the germs of moral feelings, on the basis of which later Mature moral feelings and beliefs are formed.

The readiness of a child to learn at school is the most important result of the upbringing and training of a preschool child in a pre-school education institution and in the family. Its content is determined by the system of school requirements for the child. These requirements consist in the need for a responsible attitude to school and study, arbitrary management of their behavior; performing mental work that ensures the conscious acquisition of knowledge, establishing relationships with adults and peers determined by joint activities.

Key words: *preschool education institutions, moral readiness, school education, senior preschool children, fiction.*

Постановка проблеми. Розвиток і оновлення системи освіти, дошкільної зокрема, потребують нового соціального замовлення майбутнього першокласника, спроможного слухати, розуміти, читати, усвідомлювати, діяти. В умовах сьогодення одним із провідних завдань дошкільної освіти є формування основ моральності особистості дошкільника. Це визначається положеннями Законів України «Про освіту» (2017), «Про дошкільну освіту» (2017), «Про охорону дитинства» (2017), «Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді» (2015), Базового компонента дошкільної освіти в Україні (2012). Провідним завданням дошкільної освіти є всебічний розвиток людини як особистості, як найвищої цінності суспільства; виховання високих моральних якостей майбутніх громадян.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю вирішення проблеми формування моральної готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в школі засобами художньої літератури в складних і неоднозначних умовах соціуму. Адже розвиток цивілізаційних процесів XXI століття зумовлює тенденції до інтенсивної інформатизації суспільства, комп'ютеризації дозвілля підростаючого покоління та розвитку розважального телебачення. За таких умов спостерігається зниження інтересу до книги в дитячому середовищі. Це ускладнює залучення дітей до світу літератури, а через неї – до фундаментальних цінностей як моральних, так і культурних.

Аналіз досліджень. Проблема готовності дитини дошкільного віку до школи не є новою. Підготовка дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі в педагогічному аспекті досліджували Л. Артемова, З. Борисова, Р. Буре, І. Дьоміна, Р. Жуковська, Т. Тарунтаєва, О. Усова, А. Богуш, Н. Гавриш, А. Гончаренко, Н. Кирста, О. Лещенко, Є. Лукіна, О. Монке, В. Пабат, Ю. Руденко, О. Трифонова, Л. Фесенко та ін. Проблема сприйняття творів художньої літератури дітьми дошкільного віку вивчалася багатьма вченими. Відомі численні дослідження, в яких аналізувалися особливості осмислення дошкільниками моральних цінностей художнього твору (В. Вертугіна, О. Кисельова, С. Лазаревич, Є. Лукіна,

С. Славіна); сприймання художніх творів як складного інтелектуально-емоційного процесу (А. Богуш, Л. Бочкарьова, В. Гербова, Д. Дубовіс-Арановська, Н. Карпинська, І. Кіндрат, Д. Кузьміна, І. Мавріна, Л. Славіна, С. Чемортан), залежність ставлення дошкільників до художніх творів від долі та поведінки літературних персонажів у них (Н. Богданець-Білокаленко, Л. Гурович, Я. Циванюк), емоційне ставлення дітей до героїв художнього твору (Є. Алексєєнкова, В. Андрєєва, А. Неверова).

Метою статті є теоретичне обґрунтування та систематизація ефективних шляхів формування моральної готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в школі засобами художньої літератури.

Виклад основного матеріалу. Дослідження проблеми моральної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі засобами художньої літератури зумовило насамперед визначення сутності понять «готовність до школи», «моральна готовність».

У психологічному словнику поняття «готовність до шкільного навчання» розглядається як сукупність морфологічних особливостей дитини старшого дошкільного віку, яка забезпечує успішний перехід до систематичного, організованого шкільного навчання (Психологічний словник, 1982: 78).

Готовність до шкільного навчання – це бажання і усвідомлення необхідності вчитися, що виникає в результаті соціального дозрівання дитини, появи в неї внутрішніх протиріч, які визначають мотивацію до навчальної діяльності (Словник української мови, 1970-1980: 236).

Найповніше поняття «готовність до школи» визначив Л. Венгер. Він вважав, що готовність до школи – це певний набір знань і вмінь, в якому повинні існувати всі інші елементи, хоча рівень їх розвитку може бути різний (Павелків, 2015: 98).

Як зазначав ще Л. Виготський, складність перехідного періоду від дошкільного до шкільного дитинства полягає в тому, що в дитини вже є основні передумови вчення – довільність, способи пізнавальної діяльності, мотивація, комунікативні вміння. Водночас вона, по суті, «ще дошкільник,

який, переступаючи поріг школи, несе із собою уявлення про яскравий, цікавий світ» (Выготский, 1991: 125).

Відомий психолог Д. Ельконін зазначав, що діти дошкільного віку та молодші школярі мало чим різняться між собою. Найцікавіше полягає в тому, що учні початкових класів ще не можуть остаточно відійти від ігрової діяльності: вони оволодівають навчальною діяльністю як основною тільки до десяти років, тобто до кінця початкового навчання. Тому вважають, що діти дошкільного та молодшого шкільного віку належать до своєрідного єдиного періоду – дитинства (Выготский, 1991: 345).

Водночас особливістю мінливої соціальної ситуації розвитку дитини під час переходу від дошкільного до шкільного дитинства є, згідно з дослідженнями Л. Божович, усвідомлене ставлення дошкільника до того місця, яке він займає і хоче пізнати (Павелків, 2015: 134).

У структурі загальної психологічної готовності вчені виокремили такі компоненти, як:

- 1) мотиваційна готовність;
- 2) моральна готовність;
- 3) вольова готовність;
- 4) інтелектуальна готовність;
- 5) комунікативна готовність (Виноградова Н. А., 2015: 254–258).

У цій статті звернуто увагу саме на моральну готовність дитини старшого дошкільного віку до навчання в школі засобами художньої літератури. Процес становлення особистості та її моральної сфери розвивається впродовж усього життя. Але базис, без якого людина не може існувати в суспільстві, закладається в дошкільному віці.

Моральна готовність старшого дошкільника тісно пов'язана зі зміною характеру, її взаємин із дорослими і народженням на цій основі моральних уявлень і почуттів. Для формування моральної готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в школі засобами художньої літератури важливим є засвоєння дитиною моральних цінностей. Провідна функція моральних цінностей полягає в тому, що вони містять зразок поведінки, а особливий виховний вплив використання художньої літератури полягає в тому, що значення моральних норм у них пояснюється не абстрактно, а на конкретних ситуаціях. Вона використовується як засіб розвитку людяності, гуманних почуттів особистості: добра, справедливості, почуття обов'язку. Зокрема, О. Хролець зазначає, що дитяча художня література забезпечує перехід гуманістично-ціннісних орієнтацій у внутрішнє надбання особистості (Хролець О. І.,

2011: 19–23). Моральний урок, який діти винесуть із творів художньої літератури, допоможе їм отримати чіткі орієнтири в системі цінностей, закласти підвалини міцних моральних переконань, сформувати власну модель поведінки в суспільстві

Оскільки однією з головних цінностей дошкільного віку є висока емоційна чуйність у сприйнятті художнього слова, здатність яскраво переживати описані події, неодноразово із хвилюванням стежити за розвитком сюжету, тому використання художньої літератури є одним із провідних засобів формування морального досвіду дитини дошкільника (Поніманська Т. І., 2002: 3–7).

Художня література традиційно розглядається як важливий засіб виховного впливу на особистість дитини дошкільника. І це не випадково, адже вона є джерелом осягнення дійсності, скарбницею багатств людського духу, засобом ознайомлення з невідомим і прекрасним. Сприйняття художньої літератури є активним вольовим процесом, який передбачає не пасивне засвоєння змісту, а діяльність, що супроводжується співпереживаннями героям, уявним перенесенням себе на їхнє місце, в результаті чого у свідомості дитини виникає ефект особистої присутності та участі у розв'язанні проблемних ситуацій. Світ художніх творів, за своєю суттю, є своєрідним супроводом процесу самопізнання дошкільника, адже він, як слушно зазначали Б. В. Кондаков і Т. Д. Попкова, є багаторівневою системою цінностей (ідеологічних, естетичних, моральних та ін.), які із загальнозначущих переходять у категорію індивідуально-особистісних і навпаки (Кондаков Б. В., 2013: 139–148). Художня література має велику перевагу серед мистецтв як засобів виховання гуманних почуттів та формування духовних цінностей, що є основою морального виховання дитини дошкільного віку. Ця перевага виявляється і в можливості активно впливати на почуття і розум дитини, розвивати її емпатійність, емоційність. Недостатній розвиток цих якостей призводить до штучного обмеження можливостей дитини, вихованню людини, яка не відчуває, не розуміє, не співпереживає.

Вплив художньої літератури збільшується завдяки специфіці сприймання художніх творів дітьми дошкільного віку, що визначається їхніми віковими і психологічними особливостями, такими як: підвищена чутливість до зовнішніх впливів, безпосередність сприйняття довколишнього світу, високий рівень наслідування та емоційного «зараження».

Виховання художнім словом призводить до великих змін в емоційній сфері дитини, що сприяє появі живого відгуку на різні життєві події, змінює його відношення до речей, перебудовує її суб'єктивний світогляд. Під час читання творів дитина уявляє перед собою певну картину, конкретну ситуацію, образ, переживає описані події, і чим сильніше його переживання, тим багатше її почуття і уявлення про дійсність. Дитина ніби входить всередину подій художнього твору, ніби стає їх учасником.

Сформовані моральні цінності допоможуть дитині встояти перед тиском негативних зовнішніх впливів і протидій у випадку зміни соціальної ситуації. У зв'язку із цим особливу увагу вихователю варто звертати на добір творів, спрямованих на формування моральних цінностей, почуттів та етичних уявлень у дошкільнят, перенесення цих уявлень у їхню практичну діяльність. Для художніх текстів властива «згущена інформативність» (Ю. Лотман), вони містять стільки відомостей про світ, скільки не може дати обмежений часом і простором досвід окремої людини. До критеріїв добору художньої літератури для дошкільнят, як зазначали Л. Гурович, Н. Карпинська, О. Соловйова, належать: ідейне спрямування, висока художня майстерність та літературна цінність. Ці твори мають характеризуватися єдністю змісту і форми, відповідністю віковим та психологічним особливостям дітей, динамічним сюжетом, чіткістю композиції, простотою викладу. Крім того, літературні твори педагогу потрібно добирати, зважаючи на конкретну соціальну ситуацію та виховні завдання.

Організацією сучасного освітнього процесу передбачено зменшення кількості загальногрупових занять на користь збільшення малих форм організації освітньо-розвивальної роботи. Звична практика спеціальної організації заняття з ознайомлення з художньою літературою за таких умов має змінитися на більш мобільні, різноманітні способи презентування, осмислення й проживання дітьми літературних творів. Отже, виникає нагальна потреба в розробленні технологій планування і проведення занять інтегрованого типу на основі чи із застосуванням літературних творів, адже кожен із цих підходів має свою специфіку (Гавриш Н., 2015: 45).

Нами було дібрано за тематичним принципом репертуар художніх літературних творів, які використовувались під час роботи з дітьми старшого дошкільного віку як на заняттях, так і в повсякденному житті. Ми погоджуємось з думкою вчених А. Богуш, Н. Гавриш, що правильно

визначена для реалізації соціально-психологічного підходу тема допоможе дітям усвідомити певні моральні цінності, соціальні закони, сутність яких відбито в літературному тексті.

У роботі з дітьми старшої дошкільної групи ЗДО № 93 м. Миколаєва ми використовували алгоритм організації роботи з текстом, який представлено в авторській методиці роботи з літературними творами на занятті Н. Гавриш, а саме: термінологічний аналіз ключового поняття; читання художнього твору з попереднім націленням та наступним обговоренням; організація проживання дітьми осмисленого соціального правила; узагальнювальна розмова допомагає наблизити сутність складних понять особисто до кожної дитини.

Вважаємо, що ефективною формою роботи зі старшими дошкільниками з формування моральної готовності виступили інтегровані заняття, полілоги за змістом прочитаних творів, створення проблемно-пошукової ситуації вибору, квести, етичні бесіди, літературні проекти (За Н. Гавриш). Наведемо приклад такої роботи.

Інтегроване заняття з пріоритетом комунікативно-мовленнєвих завдань: «Скоро до школи»

Програмовий зміст: розширювати етичні уявлення дітей про працюватість, сумлінність, спонукати дітей висловлюватись у діалозі з дорослими та однолітками на тему оповідання, вчити будувати складнопідрядні речення із прийменником тому що, установлювати причинно-наслідкові зв'язки, обґрунтовувати свою думку, розвивати мислення, уяву, емоційну чутливість, закладати основи моральності. Розвивати вміння відображати події життя в закладі дошкільної освіти у власному малюнку та коментувати зображене. Виховувати позитивне ставлення та інтерес до навчання в школі.

Словник: знання, навчання, працюватість, старанність, «Пташка красна своїми пір'ям, а людина – своїми знаннями».

Попередня робота: бесіда «Хто такі школярі»; «Книга вчить, як у світі жити»; розглядання ілюстрацій, Д/ігри «Оціни вчинок», «Спочатку – потім».

Матеріал: Вереда, ілюстрації до казок, олівці, оповідання В. Сухомлинського «Як Федько уроки робив», прислів'я «Знання – сила»

Хід заняття:

Вихователь: «Діти, сьогодні незвичайний день – 1 вересня. У цей день усі діти нашої Батьківщини ідуть до школи. Перше вересня ще називають Днем знань. Як ви думаєте, чому?»

(відповіді дітей) Вихователь: «Так, діти, правильно. В школі діти отримують знання, які їм необхідні для дорослого життя. Ми з вами також готуємось до школи». (З'являється Вереда). Вереда: «Чому це так усі радіють? До школи йдуть? Ото ще диво! А мені і не кортить. Ви туди без мене йдіть. Не хочу я читати, не хочу я писати, не хочу прокидатись рано я. Мені б лише поспати та трохи пострибати. Найкраща Вередуша у світі я». Вихователь: «Кожна дитина обов'язково повинна вчитися. Коли ми навчаємось – ми отримуємо знання, які допоможуть нам вивчати світ, досягати своїх цілей. У народі кажуть «Знання – це сила». І наші діти тобі зараз це доведуть». Полілог «Знання – це сила». Діти:

– Я вважаю, що знання – це сила, тому без знань неможливо навчитися читати.

– А я думаю, що без знань можна потрапити в біду. Якщо ти не знаєш, як поводитись із сірниками, то може статися пожежа. А якщо не знати, як поводитись на дорозі, то можна потрапити під машину.

– А я думаю, що без знань неможливо гратися. Вчора на прогулянці ми вивчили нову гру і сьогодні грали всі разом. А раніше ми так не вміли.

Вихователь: «Так, діти, правильно, ми з вами навчаємось, щоб отримати знання, які нам необхідні для вирішення різних завдань, а в майбутньому завдяки нашим знаннями ми зможемо обрати собі професію. Вереда, ким ти хочеш стати?» (лікарем). Вихователь: «Дуже гарна професія. Діти, як ви думаєте, які знання необхідні лікарю? Діти: «Читати, рахувати, читати про здоров'я, як побудовано серце, про лікарські рослини, про ліки, вміти писати, буди добрим, багато знати». Вихователь: «А ти, Вереда, знаєш про лікарські рослини? А чи вмієш ти читати? А наші діти вміють. Як же ти будеш лікувати дітей, якщо не хочеш вчитися і нічого не знаєш?» Вереда: «А де ж брати ці знання? Діти: в книгах, на заняттях ми навчаємось, батьки розповідають, у мультфільмах, іграх». Вихователь: «Так, діти, правильно. Ми навчаємось під час занять, спілкування, гри. А як ви думаєте, легко навчатися та отримувати знання? На це питання нам відповідь герой оповідання В. Сухомлинського «Як Федько робив уроки». Федько – школяр». Читання оповідання В. Сухомлинського

«Що робив Федько після школи? Чи багато часу він приділяв виконанню завдань? Чому мама попросила Федька переписати вправу? За що похвалила мама сина? Давайте, поміркуємо, чому почервонів Федько. Які б поради ви би дали Федьку?» Діти: «Робити все вчасно, бути старанним, спочатку зро-

бити справу, а потім відпочивати, не поспішати, бути охайним». Вихователь: «Так, діти дякую. Навчатися – важка праця. Тільки завдяки сумлінній праці можна досягти успіху. У народі кажуть: «Пташка красна своїми пір'ям, а людина – своїми знаннями». Кожного дня в садочку ми з вами навчаємось та готуємось до школи. Давайте намалюємо для Вереди «Чого вас навчають у дитячому садочку». (Діти малюють і після коментують зображене на малюнку). Вихователь: «Молодці, діти. Завдяки вашій праці, старанності ви вже так багато знаєте та вмієте. Ці знання допоможуть вам у школі досягти успіхів. Діти, а давайте пригадаємо казки, в яких знання, праця допомагала нашим героям, а лінь та небажання вчитись псувала життя. Діти: «Лисичка-сестричка і вовк-панібрат» (вовк був глупий, і його весь час обманювала лисиця); «Котик і Півник» (півник не знав, як правильно поводитись, і потрапив у біду); «Івасик-Телесик» (переміг зло, тому що багато знав); «Золотий ключик» (Буратіно не хотів навчатися, нічого не знав, і тому його весь час обманювали)». Вихователь: «Які ви в мене розумники. Давайте ще раз пригадаємо, що треба робити, щоб мати знання та гарно навчатися, а щоб Вереда пам'ятала наші поради, створимо книгу порад». (Діти за допомогою піктограм-малюнків створюють книгу порад: «Будь старанним, Багато читай, Будь працюючим; Будь охайним; Будь слухняним; Виконуй завдання; Грай; Спілкуйся; Досліджуй; Уважно слухай пояснення»). «Які ви у мене молодці, діти! Я впевнена, що ви станете успішними, тому що ви працюючі, старанні, любите навчатися, а значить, у вас будуть міцні знання!».

Висновки. Отже, художня література активно впливає на почуття і розум дитини, розвиває її емпатійність, емоційність. Забезпечує розуміння і прийняття моральних норм як єдиних правильних варіантів поведінки. Художнє слово призводить до великих змін в емоційній сфері дитини, сприяє появі живого відгуку, змінює відношення до речей, перебудовує суб'єктивний світогляд що, безумовно, сприяє формуванню моральної готовності старших дошкільників до навчання у школі. Оскільки вагому роль у формуванні цінностей у дошкільників відіграє дорослий, який є не тільки прикладом для наслідування, у якого дитина копіює шаблони поведінки, а й організатором виховного процесу, то перспективу подальшого дослідження вбачаємо в розробленні тематики, форм, змісту роботи щодо взаємодії ЗДО та батьків у формуванні моральної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в Новій українській школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ашиток Н. І. Морально-ціннісний потенціал мовної картини світу в освітньому аспекті. *Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка*. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ. 2010. Випуск 21. Педагогіка. С. 76–86.
2. Виноградова Н. А., Микляева Н. В., Микляева Ю. В. *Дошкільня педагогіка: учебник для академического бакалавриата*. Москва : «Юрайт», 2015. С. 254–258.
3. Выготский Л. С. Педагогическая психология / под ред. В. В. Давыдова. Москва : Педагогика, 1991. 420 с.
4. Гавриш Н. В. Художнє слово і дитяче мовлення: методичний посібник для вихователів. Донецьк : Лебідь, 1999. 170 с.
5. Гавриш Н., Брежнева О., Кіндрат І., Рейпольська О. Розумне виховання сучасних дошкільнят. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 176 с.
6. Дудник Н. Розвиток пізнавальної активності дошкільників. *Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка*. 2001. Вип. 23. Педагогіка. С. 228–242.
7. Кондаков Б. В., Попкова Т. Д. Художественный мир литературы и феномен детского мирознания. *Вестник Пермского университета*. 2013. Вып. 2(22). С. 139–148.
8. Павелків Р. В. Вікова психологія. вид. 2-е, стер. Київ : «Кондор», 2015. 469 с.
9. Піроженко Т. О., Карабаєва І. І., Ладивір С. О. Прийняття дитиною цінностей. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2018. 240 с.
10. Поніманська Т. І. Гуманістичне виховання як ціннісна взаємодія вихователя і дитини. *Оновлення змісту, форми та методів навчання і виховання в дошкільних закладах освіти*. 2002. № 21. С. 3–7.
11. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. Київ : Вища шк., 1982. 214 с.
12. Савченко М. О. До проблеми визначення структурних складових життєвої компетентності дітей дошкільного віку. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: Збірник наукових праць*. 2009. № 2. С. 113–118.
13. Словник української мови: в 11 тт. АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. С. 128.
14. Хролець О. І. Використання потенціалу дитячої літератури у формуванні гуманістично-ціннісних орієнтацій дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. *Оновлення змісту, форми та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2011. № 2(45). С. 19–23.

REFERENCES

1. Ashytok N. I. Moral'no-tsinnisnyy potentsial movnoyi kartyny svitu v osvith'omu aspekti. [The moral and value potential of the linguistic picture of the world in the educational aspect]. *Human studies: a collection of scientific works of Drohobych I. Franko State Pedagogical University*. - Drohobych: EDPU Editorial and Publishing Department, 2010, Issue 21. Pedagogy, pp. 76–86 [in Ukrainian].
2. Vynohradova N. A., Myklyayeva N. V., Myklyayeva Yu. V. Doshkol'naya pedahohyka: uchebnyk dlya akademicheskoho bakalavryata. [Preschool education: a textbook for academic undergraduate study]. M. : Yuryt, 2015, pp. 254-258 [in Ukrainian].
3. Vygot'skij L. S. Pedagogicheskaja psihologija / pod red. V. V. Davydova. [Educational psychology / ed. VV Davydov]. M. : Pedagogy, 1991, 420 p. [in Russian].
4. Havrysh N. V. Khudozhnye slovo i dytyache movlennya: metodychnyy posibnyk dlya vykhovateliv. [The artistic word and children's speech: a guide for educators]. Donetsk: Swan, 1999, 170 p. [in Ukrainian].
5. Havrysh N., Bryezhnyeva O., Kindrat I., Reypol's'ka O. Rozumne vykhovannya suchasnykh doshkil'nyat. [Smart upbringing of modern preschool children]. K. : Slovo Publishing House, 2015, 176 p. [in Ukrainian].
6. Dudnyk N. Rozvytok piznaval'noyi aktyvnosti doshkil'nykiv. [Development of cognitive activity of preschool children]. *Human studies: a collection of scientific works of Drohobych I. Franko State Pedagogical University*, 2001, Iss. 23. Pedagogy, P. 228–242 [in Ukrainian].
7. Kondakov B. V., Popkova T. D. Hudozhestvennyj mir literatury i fenomen detskogo mirosoznaniya. [The artistic world of literature and the phenomenon of children's world consciousness]. *Gazette of Perm University*, 2013, Issue. 2 (22), P. 139–148 [in Russian].
8. Pavelkin R. V. Vikova psykhohohiya. [Age psychology. Kind. 2nd, erased]. K. : Condor, 2015, 469 p. [in Ukrainian].
9. Pirozhenko T. O., Karabayeva I. I., Ladyvir S. O. Pryynyattya dytynoy tsinnostey. [Adoption of values by the child]. K.: Word Publishing House, 2018, 240 p. [in Ukrainian].
10. Ponimans'ka T. I. Humanistychno vykhovannya yak tsinnisna vzaemodiya vykhovatelya i dytyny. [Humanistic education as a value interaction between the caregiver and the child]. *Updating the content, forms and methods of teaching and upbringing in preschool educational institutions*, 2002, № 21, P. 3-7 [in Ukrainian].
11. Psykhohohichnyy slovnyk / za red. V. I. Voytko. [Psychological Dictionary / ed. VI Voitko]. Kyiv: Higher School, 1982, 214 p. [in Ukrainian].
12. Savchenko M. O. Do problemy vyznachennya strukturnykh skladovykh zhytlyevoyi kompetentnosti ditey doshkil'noho viku. [The problem of determining the structural components of the vital competence of preschool children]. *Bulletin of the Institute for Child Development. Series: Philosophy, Pedagogy, Psychology: Collection of scientific works*, 2009, No. 2, P. 113-118 [in Ukrainian].
13. Slovnyk ukraiyins'koyi movy: v 11 tt. [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vols]. USSR Academy of Sciences. Institute of Linguistics; in a row. IK Bilodid. K. : Scientific Thought, 1970-1980, P. 128 [in Ukrainian].
14. Khrolets' O. I. Vykorystannya potentsialu dytyachoyi literatury u formuvanni humanistychno-tsinnisnykh oriyentatsiy ditey doshkil'noho i molodshoho shkil'noho viku. [Use of the potential of children's literature in the formation of humanistic and value orientations of children of preschool and primary school age]. *Updating the content, forms and methods of education and training in educational institutions*, 2011, №2 (45), Pp. 19-23 [in Ukrainian].